
ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Władysława Szulakiewicz
Toruń

Biografistyka i jej miejsce w historiografii edukacyjnej po II wojnie światowej¹

Ponieważ biografia pozwala widzieć epokę za pośrednictwem losów danej postaci historycznej jest ona pomniejszonym, ale przecież najbardziej wiernym tej epoki obrazem.

L. G. Smith

Dzieła biograficzne ukazują człowieka w działaniu w osiąganiu ludzkich wartości niejako in statu nascendi. Prowadzi to do pełniejszego zrozumienia istoty człowieczeństwa. Pomaga w alternatywnym ujmowaniu zjawisk pedagogicznych i trafniejszej ich ocenie.

E. Podgórska

Tradycje badań biograficznych

Biografia i jej rodzaje

Biografistyka stanowi dziedzinę zainteresowań badawczych i jest uznawanym gatunkiem pisarstwa naukowego. Nurt badań biograficznych zarysował się stosunkowo mocno w różnorodnych dyscyplinach naukowych, żeby wymienić, historię filozofii, historię literatury, psychologię, socjologię. W jego obrębie mamy do czynienia zarówno z publikacjami o charakterze ogólnym, z przewagą treści metodologicznych, jak i wydawnictwami specjalistycznymi związanymi ze specyfiką poszczególnych nauk². Stąd też w literaturze zostały wyróżnione i wpisane do powszechnego użytku różne terminy takie m.in., jak: biografia ogólna, biografia naukowa, biografia popularnonaukowa, biografia historyczna, biografia pedagogiczna, biografia edukacyjna, biografia literacka, biografia zbeletryzowana, biografia opowieściowiona, opowieść biograficzna, biografia polityczna i inne. Zatem już samo nazewnictwo

¹ Artykuł stanowi fragment referatu pt. *Biografistyka i jej miejsce w historii edukacji*, wygłoszonego podczas konferencji nt. Powiązania rodzinne wśród twórców polskiej teorii i praktyki edukacyjnej, która odbyła się w Gnieźnie w dniach 28-30 listopada 2004 roku. Referat zostanie opublikowany w materiałach pokonferencyjnych.

² Przykładowe opracowania na ten temat: R. Jadczyk, *Biografistyka i jej miejsce w historii filozofii*, „Ruch Filozoficzny” 1995 T. LII nr 1; M. Jasińska, *Zagadnienia biografii literackiej. Geneza i podstawowe kierunki dwudziestowiecznej beletrystyki biograficznej*, Warszawa 1971; *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa – Poznań 1990; T. Pawelec, *Psychobiografia jako biografia historyczna*, w: *Historia, poznanie i przekaz* pod red. B. Jakubowskiej, Rzeszów 2000 s. 125-135, J. Pieter, *Biografia ogólna. Wstęp do nauk o życiu ludzkim*, Kraków 1946; S. Symotiuk, *Biografia jako źródło i przedmiot wiedzy*, w: *Biografia jako źródło i przedmiot wiedzy. Zagadnienia historiozoficzne*, Wrocław 1977; T. Rzepa i J. Leoński, *O biografii i metodzie biograficznej*, Poznań 1993, G. Zalejko, *Biografistyka historyczna – zarys ewolucji gatunku*, „Historyka” t. XVIII, 1988.

wskazuje na rodzaj biografii i jej powinowactwo z określoną dyscypliną i w pewnym sensie oddaje wartość poznawczą.

Trzeba podkreślić, że w literaturze spotyka się różnorodne klasyfikacje, nawet w obrębie biografii historycznej. Przykładowo, Tadeusz Łepkowski wyróżnił biografię całkowitą, wycinkową i cząstkową. Ta klasyfikacja uwzględnia biografię bohatera od narodzin do śmierci. Inne rodzaje biografii to biografia – legenda, biografia mit, biografia pozagrobna, czyli taka, która ukazuje istnienie bohatera w świadomości pokoleń. Ten sam autor wymienia biografie pretekstowe i zbiorowe, integralne, grup, generacji³. Z kolei Władysław Zajewski, przedstawiając biografię jako gatunek twórczości historiograficznej, mówi o biografii historycznej, literacko-estetycznej⁴. Natomiast Jerzy Jedlicki, omawiając relację bohater – autor, dodaje do powyższych rodzajów biografii, „biografię towarzyszącą”⁵.

Innego rozróżnienia biografii dokonał Stefan Symotiuk, który analizując znaczenie biografii w badaniach historii filozofii, wymienia dwa modele biografistyki: konstrukcyjną i fenograficzną⁶. Ryszard Jadczaek odnosząc się także do biografistyki w filozofii, czyli biografii filozoficznej dodaje, że obydwa modele należy łączyć⁷.

Jeszcze inny podział spotykamy w historii literatury. Przykładowo Hanna Dziechocińska, omawiając biografistykę staropolską, wymienia: biografię pochwalną, charakterologiczną i antyk-waryczną – czyli podręcznikową⁸.

W refleksji metodologicznej na temat biografii mocno akcentowany jest jej związek z psychologią, zarówno przez psychologów, jak i historyków⁹. W kontekście różnych aspektów metodologicznych biografii ważne stają się rozważania Gwidona Zalejki, który wskazuje na antropologiczny wymiar biografii¹⁰.

Symboliczny wymiar mają dziś określenia stosowane przez Władysława Konopczyńskiego, który w latach dwudziestych ubiegłego stulecia nawoływał do stworzenia „biografii narodowej”¹¹, czy Stanisława Kota uzasadniającego konieczność opracowywania „biografii polskiej”¹².

W naukach o wychowaniu, jak wynika z przeglądu piśmiennictwa, szczególnego znaczenia nabiera stosowanie biografii w historii pedagogiki, w pedeutologii, w andragogice¹³.

Podkreślić należy, że biografistyka cieszy się dużym zainteresowaniem w badaniach historyczno-edukacyjnych¹⁴. Tu wymienia się głównie trzy rodzaje biografii: biografia historyczna, pedagogicz-

³ T. Łepkowski, *Biografistyka...*, s. 102 i n., tenże, *Kilka uwag o historycznej biografistyce...*, s. 712 i n.

⁴ W. Zajewski, *Biografistyka jako gatunek twórczości historiograficznej*, „Czaszy Nowożytne”, t. VIII 2000 s. 7.

⁵ J. Jedlicki, *Autorzy i bohaterowie*, „Kwartalnik Historyczny”, z. 3 1964 s. 721.

⁶ S. Symotiuk, *Biografia jako źródło i przedmiot wiedzy*, w: *Biografia jako źródło i przedmiot wiedzy. Zagadnienia historiozoficzne...* s. 211 i n. Model konstrukcyjny zakłada skupianie się badacza głównie na życiu jednostki i jego opisie. Model fenograficzny polega na wykrywaniu związków, w jakie wchodził bohater biografii, jego obecności w pamięci i wytworach innych osób, miejscu i roli badanej postaci w dziejach nauki i kultury.

⁷ R. Jadczaek, *Biografistyka i jej miejsce...*, s. 89.

⁸ H. Dziechocińska, *Biografistyka staropolska w latach 1476-1627* (Kierunki i odmiany), Wrocław 1971, s. 9 i passim

⁹ Patrz: T. Pawelec, *Dzieje i nieświadomość. Założenia teoretyczne i praktyka badawcza psychohistorii*, Katowice 2004, tegoż, *Psyche i Klio*. Wybór, przekład, wstęp, Lublin 2002, tegoż, *Psychobiografia jako biografia historyczna...*, T. Rzepa, *Metoda psychobiograficzna: nadzieja czy klęska?*, w: T. Rzepa, J. Leoński, *O biografii i metodzie biograficznej*, Poznań 1993, s. 33-42, W. Mc Kinley Runyan, *Historie życia a psychobiografia. Badanie teorii i metody*, przetłumaczył J. Kasprzewski, Warszawa 1992.

¹⁰ G. Zalejko, *Biografistyka historyczna – zarys ewolucji gatunku*, „Historyka” t. XVIII, 1988, s. 43-48.

¹¹ W. Konopczyński, *O polską biografię narodową*, „Przegląd Warszawski” 1922, nr 5, s. 161-169.

¹² S. Kot, *O biografii polską*, „Pamiętnik Warszawski” 1929, s. 160-173.

¹³ Interesujące rozważania na temat badań biograficznych w pedagogice patrz: *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych. Studia i materiały*, red. D. Urbaniak-Zajac, Jacek Piekarski, Łódź 2003, s. 65-205.

¹⁴ Rozważania na temat badań biograficznych w historiografii edukacyjnej patrz m.in. G. Michalski, *Źródła do badań biograficznych w historii wychowania*, w: *Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, Kraków 2004, s. 171-181, E. Podgórska, *Autobiografia jako źródło dla historii wychowania*, w: *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, red. T. Jajmurna, I i G. Michalscy, Łódź 1993, s. 227-234, W. Szulakiewicz, *Dialog w historii wychowania – perspektywa biograficzna*, w: *Dialog w kulturze*, pod red. M. Szulakiewicza i Z. Karpusa, Toruń 2003, s. 291-320.

na (lub biografia historyczno-pedagogiczna) i edukacyjna¹⁵. Każda z wymienionych rodzajów biografii spełnia inne cele. O ile celem tej pierwszej (historycznej) jest ukazanie postaci na tle wydarzeń politycznych, społecznych i ekonomicznych, o tyle w przypadku biografii pedagogicznej chodzi przede wszystkim o przedstawienie ideałów czy ideologii wychowawczych danego okresu, a także sposobów ich realizacji w praktyce. Jeszcze inne znaczenie przypisuje się biografii edukacyjnej¹⁶. Zdaniem Czesława Majoroka ważność a zarazem specyfika biografii edukacyjnej wynika z zadań, które powinien stawiać autor biografii edukacyjnej¹⁷. Jego zdaniem biografia ta spełnia przede wszystkim zadanie aplikacyjne, bowiem chodzi nie tylko o poznanie danej postaci, ale też stosowanie we współczesnej praktyce edukacyjnej idei poznanych dzięki temu zabiegowi badawczemu. Biografia, w takim rozumieniu jest też częścią antropologii pedagogicznej. Biografia edukacyjna, wg C. Majoroka, wiąże się nie tylko z historią, pedagogiką, psychologią, socjologią, ale też z filozofią, gdy badacz rozważa światopogląd i system wartości opisywanej postaci. Z psychologią wiąże się wtedy, gdy poznajemy osobowość, zdolności, zainteresowania, potrzeby i motywy postępowania. Z socjologią zaś wówczas, gdy wnika w środowisko społeczne i analizuje jego wpływ na jednostkę. Z etnologią i kulturoznawstwem, gdy odtwarza to procesów przyswajania przez człowieka wzorów kultury¹⁸.

Należy też odnotować, iż poza eksponowaniem w refleksji metodologicznej, jak i w praktyce badawczej biografii indywidualnej, pojawiają się w propozycjach metodologicznych historii wychowania koncepcje badań, w wyniku których można uzyskać zbiorowy portret środowiska, czyli mowa o tzw. biografii zbiorowej¹⁹.

Mówiąc o biografistyce i biografii, należy wspomnieć o zbliżonej do niej formie pisarstwa, mianowicie biogramach zamieszczanych w słownikach i encyklopediach. Wielokrotnie są one punktem wyjścia biografii naukowych.

W sumie śledząc rozwój biografistyki można dostrzec okresy jej rozkwitu i ewolucję jako gatunku pisarstwa historycznego i nie tylko. W literaturze podkreśla się, że początki zainteresowania biografistyką naukową datuje się na XVIII wiek, zaś nowa, krytyczna biografistyka narodziła się dopiero u progu XX wieku²⁰. W Polsce o początkach metodologii biografistyki można mówić w dwudziestoleciu międzywojennym.

Niewątpliwie należy mieć świadomość, że zainteresowanie biografistyką nie jest jedynie fenomenem polskich badaczy. Sporo uwagi poświęca się badaniom biograficznym np. w niemieckiej historiografii²¹.

¹⁵ O ile ostatni termin, tzn. biografia edukacyjna, został zdefiniowany w literaturze, o tyle termin biografia pedagogiczna używany jest bez definiowania jego zakresu znaczeniowego. Patrz: C. Majorok, *Rola badań biograficznych w rekonstrukcji dziejów oświaty i pedagogiki w Galicji*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, T. 9. *Biografie pedagogiczne*, Rzeszów 1997, s. 11 - 24, tenże, *Biografia edukacyjna, w: Szlakami przeszłości i czasów współczesnych*, pod red. K. Puchowskiego i J. Żerki, Gdańsk 1996, s. 178 - 187.

¹⁶ C. Majorok wyróżnia biografię edukacyjną w znaczeniu szerszym i węższym. Patrz: C. Majorok, *Rola badań biograficznych...*, s. 14 - 16.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 20 - 21.

¹⁹ Na ten temat: W. Marmon, J. Ryś, *Środowisko edukacyjne w świetle badań biograficznych. Założenia metodologiczne badań i ich organizacja*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, T. 9 *Biografie pedagogiczne*, Rzeszów 1997, s. 187 - 192; H. Scheuer, *Biographie*, w: *Handbuch der Geschichtsdidaktik*, Bd. 1 red. K. Bergmann i in. Düsseldorf 1980, s. 156 - 158.

²⁰ T. Łepkowski, *Biografistyka: żywotność, tradycjonalizm, nowoczesność...*, s. 108.

²¹ Z nowszych publikacji patrz: *Erziehungswissenschaftliche Biographieforschung*, Hrsg. H.-H. Krüger, W. Marotzki, Opladen 1996; *Handbuch Erziehungswissenschaftliche Biographieforschung*, Opladen 1999. J. Straub, *Czas, narracja, interpretacja. Konstrukcja i analiza tekstów narracyjnych w biografistyce narracyjnej*, w: *Opowiadanie historii w niemieckiej refleksji teoretyczno-historycznej i literaturoznawczej od oświecenia do współczesności*. Wybór, przekład i opracowanie J. Kałazyń, Poznań 2003, s. 257 - 612; *Pädagogische Biographieforschung. Orientierungen, Probleme, Beispiele*, Hrsg. D. Baacke, Th. Schulze, Weinheim-Basel, 1985; *Wer schreibt meine Lebensgeschichte? Biographie, Autobiographie, Hagiographie und ihre Entstehungszusammenhänge*, Hrsg. W. Sparr, Gütersloh 1990. Jako przykład biografii zbiorowej w niemieckiej historiografii można podać następujące prace: K.-P. Horn, *Erziehungswissenschaft in Deutschland im 20. Jahrhundert*, Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn/OBB, 2003; *Klassiker der Pädagogik*, Hrsg. H.-E. Tenorth, Bd. I-II, München 2003, *Personengeschichte der Pädagogik. Ideen-Initiativen-Illusionen*, Hrsg. F. März, Bad Heilbrunn/OBB 1998.

Biografistyka w powojennej historiografii edukacyjnej – przegląd piśmiennictwa

Biografie jednostkowe

Nie sposób wymienić wszystkich opublikowanych prac biograficznych, które ukazały się po 1945 roku²². Przedstawimy jedynie przykłady prac zwartych²³. Analizując powojenne piśmiennictwo historyczno-edukacyjne wśród biografii można wyróżnić dwie grupy prac, mianowicie są to: publikacje ukazujące wybitne postaci polskiej rzeczywistości edukacyjnej i naukowej oraz europejskiej, tj. przedstawicieli koncepcji pedagogicznych i działaczy oświatowych (społeczno-oświatowych), a także prace dotyczące wybitnych mistrzów. Te ostatnie odnoszą się głównie do rodzimej rzeczywistości. W celu poznania badaczy związanych z historią wychowania, oddzielnie zasygnalizowane zostaną wydawnictwa dotyczące głównie twórców polskiej historii wychowania i autorów prac historyczno-edukacyjnych²⁴.

W pierwszej z wyróżnionych grup prace poświęcono m.in.: Wincentemu z Beauvais²⁵, J. M. Brodowiczowi²⁶, K. Bujwidowej²⁷, A. Cieszkowskiemu²⁸, A. B. Dobrowolskiemu²⁹, E. Estkowskiemu³⁰, M. Falskiemu³¹, F. W. Foersterowi³², A.M. Fredrze³³, S. Hessenowi³⁴, S. Karpowiczowi³⁵, J. A. Komeńskiemu³⁶, S. Konarskiemu³⁷, L. Krzywickiemu³⁸, W. Kalince³⁹, M. Lipskiej-Librachowej⁴⁰, F. A. Diesterwegowi⁴¹, A. Kamińskiemu⁴², J. Korczakowi⁴³, J. I. Felbigerowi⁴⁴, B. Nawroczyńskiemu⁴⁵,

²² Dokładniejsza bibliografia prac biograficznych nie tylko zwartych, patrz: Bibliografia historii wychowania za lata 1992-2003 w kolejnych rocznikach „Biuletynu Historii Wychowania”, F. Komiszewski, *Prace z zakresu historii wychowania i historii myśli pedagogicznej opublikowane w Polsce w latach 1944-1958* (wydawnictwa samoistne), „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1959, s. 151-179, J. Marciniak, *Bibliografia zawartości dwudziestu roczników „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”* (1947-1977), „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1978, s. 265-317, tejsze, *Prace z historii wychowania, szkolnictwa i myśli pedagogicznej w Polsce opublikowane w 1984 roku*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1987, s. 95-128, W. Szulakiewicz, *Rozprawy z Dziejów Oświaty (1958-2003). Studium z historii czasopisma*, Toruń 2004, s. 120-164.

²³ Przywołujemy jedynie prace autorstwa historyków wychowania. Trzeba jednak zaznaczyć, że wiele publikacji biograficznych wyszło spod pióra pedagogów.

²⁴ Rozróżnienie to ma charakter umowny.

²⁵ A. Fijałkowski, *Idee edukacyjne Wincentego z Beauvais* (ok. 1194-1264), Warszawa 2001.

²⁶ K. Mrozowska, *Józef Maciej Brodowicz. Z dziejów organizacji nauki i nauczania w Wolnym Mieście Krakowie*, Wrocław 1971.

²⁷ K. Dormus, *Kazimiera Bujwidowa 1867-1932. Życie i działalność społeczno-oświatowa*, Kraków 2002.

²⁸ J. Hellwig, *Działalność pedagogiczna Augusta Cieszkowskiego*, Poznań 1987.

²⁹ S. Michalski, *Antoni Bolesław Dobrowolski prekursor nowoczesnej edukacji*, Warszawa 1984.

³⁰ S. Truchim, *Ewaryst Estkowski*, Warszawa 1959.

³¹ R. Wroczyński, *Marian Falski i reformy szkolne w Rzeczypospolitej*, Warszawa 1988.

³² D. Koźmian, *Chrześcijańska myśl wychowawcza Fryderyka Wilhelma Foerstera i jej recepcja w Polsce*, Szczecin 1996.

³³ H. Barycz, *Andrzej Maksymilian Fredro wobec zagadnień wychowawczych*, Kraków 1948.

³⁴ S. Sztobryn, *Filozofia wychowania Sergiusza Hessena*, Łódź 1994.

³⁵ S. Michalski, *Stanisława Karpowicza myśl społeczna i pedagogiczna*, Warszawa 1968.

³⁶ T. Bieńkowski, *Jan Amos Komeński o nauczaniu i wychowaniu*, Pułtusk 2000, tegoż, *Komeński w nauce i tradycji*, Wrocław 1980; Ł. Kurdybacha, *Działalność Jana Amosa Komeńskiego w Polsce*, Warszawa 1957; *Komeński a współczesność*, pod red. T. Bieńkowskiego, Wrocław 1977, *Jan Amos Komeński*, pod red. Z. Jasińskiego i Fr. A. Marka, Opole 1992, L. Mokrzejcki, *Jan Amos Komeński w Prusach Królewskich*, Gdańsk 1993, B. Suchodolski, *Komeński*, Warszawa 1979.

³⁷ Ł. Kurdybacha, *Działalność pedagogiczna Stanisława Konarskiego*, Wrocław 1957.

³⁸ J. Miąso, *Ludwik Krzywicki. Działalność i ideologia oświatowa*, Warszawa 1964.

³⁹ S. Walasek, *Działalność pedagogiczna Waleriana Kalinki*, Wrocław 1993.

⁴⁰ S. Michalski, *Działalność pedagogiczna Marii Lipskiej Librachowej*, Poznań 1974.

⁴¹ M. Krupa, *Fryderyk Adolf Diesterweg i jego wpływ na polską pedagogikę w XIX wieku*, Wrocław 1976.

⁴² S. Michalski, *Działalność pedagogiczna Aleksandra Kamińskiego*, Poznań 1997.

Z. Mysłakowskiemu⁴⁶, O. i A. Małkowskim⁴⁷, K. Tańskiej-Hoffmanowej⁴⁸, A. K. Patkowskiemu⁴⁹, S. Rudniańskiemu⁵⁰, S. Sempołowskiej⁵¹, W. Seredyńskiemu⁵², W. Spasowskiemu⁵³, B. Suchodolskiemu⁵⁴, J. Śniadeckiemu⁵⁵, S. Staszicowi⁵⁶, A. Szcównie⁵⁷, Szymonowi Marycjuszowi, S. Zarańskiemu⁵⁸, L. Zarzeckiemu⁵⁹.

Należy wspomnieć również o szkicach biograficznych zamieszczonych we wstępach do wyborów pism m.in.: J. F. Herbarta⁶⁰, S. Konarskiego⁶¹, J. H. Pestalozziego⁶², A. Popławskiego⁶³, G. Pramowicza⁶⁴, J. Locke⁶⁵, J. J. Rousseau, H. Spencera⁶⁶, J. Śniadeckiego⁶⁷ i wielu innych. Z kolei publikacje, które można nazwać biografiami mistrzów dotyczą głównie wybitnych uczonych, twórców polskiej historii wychowania znakomitych badaczy, wychowawców. Na listę osób, którym poświęcono publikacje należy wpisać: H. Barycza⁶⁸, W. Bobkowską⁶⁹, J. Dobrzańskiego⁷⁰, S. Kota⁷¹, Ł. Kurdybachę⁷², H. Radlińską⁷³, H. Pohoską⁷⁴, C. Majorka⁷⁵, S. Wołoszyną⁷⁶.

⁴³ Bibliografia poświęcona Korczakowi jest niezwykle bogata. Autorami większości prac są pedagodzy. Spośród historyków wychowania prace zwartą Korczakowi poświęcił m.in. S. Wołoszyn, *Korczak*, Warszawa 1978, wyd. II 1982, tegoż, *Janusz Korczak – rowód i dziedzictwo pedagogiczne*, Warszawa 1978.

⁴⁴ S. Gawlik, *Myśl pedagogiczna i szkoła ludowa Jana Ignacego Felbigera*, Opole 1991.

⁴⁵ *Bogdan Nawroczyński: uczonec, humanista, wychowawca*, red. A. Mońka-Stanikowa, Warszawa 1996.

⁴⁶ G. Michalski, *Zygmunt Mysłakowski (1890-1971) – działalność i twórczość pedagogiczna*, Łódź 1994; K. Szymd, *Zygmunt Karol Mysłakowski (1890-1971). Twórczość i wkład do rozwoju nauk o wychowaniu*, Rzeszów 1997.

⁴⁷ E. Głowacka-Sobiech, *Twórcy polskiego skautingu Olga i Andrzej Małkowscy*, Poznań 2003.

⁴⁸ S. Gawlik, *Dziedzictwo pedagogiczne Klementyny z Tańskich-Hoffmanowej*, Opole 1995.

⁴⁹ D. Koźmian, *Poglądy społeczno-pedagogiczne Aleksandra Kazimierza Patkowskiego*, wyd. I Szczecin 1994, wyd. II Szczecin 1998.

⁵⁰ S. Michalski, S. Dziamski, *Filozoficzne i pedagogiczne poglądy Stefana Rudniańskiego*, Warszawa 1980.

⁵¹ S. Michalski, *Spółeczna i pedagogiczna działalność Stefani Sempołowskiej*, Warszawa 1973.

⁵² W. Szulakiewicz, *Władysław Seredyński. Studium z dziejów pedagogiki galicyjskiej, Galicja i jej dziedzictwo*, t. 7, Rzeszów 1995.

⁵³ W. Wojtyński, *Myśl pedagogiczna Władysława Spasowskiego*, Warszawa 1962.

⁵⁴ M.in. *Bogdan Suchodolski – humanista-uczonec*, red. A. Stopińska-Pajak, Katowice 1998.

⁵⁵ K. Bartnicka, *Działalność edukacyjna Jana Śniadeckiego*, Wrocław 1980; M. Charnówna, *Jan Śniadecki*, Kraków 1963.

⁵⁶ L. Bandura, *Poglądy pedagogiczne Stanisława Staszica*, Warszawa 1956.

⁵⁷ S. Michalski, *Działalność pedagogiczna Anieli Szcówny*, Warszawa 1968.

⁵⁸ A. Kliś, *Myśl pedagogiczna Stanisława Zarańskiego*, Kraków 1986.

⁵⁹ F. Filipowicz, *Myśl pedagogiczna Lucjana Zarzeckiego 1873-1925*, Wrocław 1974.

⁶⁰ J. F. Herbart, *Pisma pedagogiczne*, wybór i przekład, B. Nawroczyński, Wrocław 1967.

⁶¹ Stanisław Konarski, *Pisma pedagogiczne*, Wstęp i objaśnienia Ł. Kurdybacha, Wrocław 1959.

⁶² Jan Henryk Pestalozzi, *Pisma pedagogiczne*, przekład, wstęp i oprac. R. Wroczyński, Wrocław 1972, oraz Jan Henryk Pestalozzi, *Jak Gertruda uczy swoje dzieci*, oprac. W. Szewczyk i M. Szulkin, Wrocław 1955.

⁶³ Antoni Popławski, *Pisma pedagogiczne*, wstępem i objaśnieniami opatrzył S. Tync, Wrocław 1957.

⁶⁴ Grzegorz Piramowicz, *Powinności nauczyciela oraz wybór mów i listów*, oprac. oraz wstępem opatrzyła K. Mrozowska, Wrocław 1958, wyd. II, Kraków 1960.

⁶⁵ John Locke, *Myśli o wychowaniu*, wstęp i komentarz K. Mrozowska, Wrocław 1959.

⁶⁶ Herbert Spencer, *O wychowaniu umysłowym moralnym i fizycznym*, wstęp, R. Wroczyński, Wrocław 1960.

⁶⁷ J. Śniadecki, *Pisma pedagogiczne*, Wstęp, J. Hulewicz, Wrocław 1956.

⁶⁸ *Henryk Barycz (1901-1994)*, Kraków 2004.

⁶⁹ W. Szulakiewicz, *Wanda Bobkowska (1880-1948). Studium z historii polskiej historiografii edukacyjnej*, Rzeszów 1998.

⁷⁰ *Jan Dobrzański. Profesor, Mistrz, Przyjaciel*, red. K. Przybyłko, Lublin 2001.

⁷¹ *Stanisław Kot – uczonec i polityk*, Kraków 2001.

⁷² Łukasz Kurdybacha, *Pisma wybrane*, wybrał i wstępem poprzedził J. Miąso, T. I-III, Warszawa 1976.

⁷³ I. Lepalczyk, *Helena Radlińska, życie i twórczość*, Toruń 2001; *Helena Radlińska – portret pedagoga (rozprawy, wspomnienia, materiały)* red. I. Lepalczyk, B. Wasilewska, Łódź 1994; W. Theiss, *Radlińska*, Warszawa 1994.

⁷⁴ M. J. Zmichrowska, *Hanna Pohoska 1895-1953*, Olsztyn 1995.

⁷⁵ *W służbie szkole i nauki. Księga poświęcona Profesorowi C. Majorkowi*, pod red. Z. Ruty i A. Ślęzki, Kraków 2003.

⁷⁶ Stefan Wołoszyn, *Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia. Studia i szkice*, tom przygotowała i opracowała Z. Żukowska, Toruń 1998.

Wymienieni tu zostali ci historycy wychowania, którzy doczekali się prac zwartych lub opublikowano wybory ich pism, czy też księgę pamiątkową. Trzeba jednak podkreślić, iż ukazało się wiele szkiców biograficznych przedstawiających życie i dzieło (rozproszonych w różnych wydawnictwach) m.in.: M. Chamcówny, L. Hajdukiewicza, J. Hulewicza, A. Knota, K. Kubika, S. Lempickiego, S. Michalskiego, K. Mrozowskiej, S. Truchima, S. Tynca, I. Zarębskiego. W grupie prac biograficznych odnotować także należy publikacje o charakterze ksiąg jubileuszowych ofiarowanych m.in. S. Litakowi, A. Massalskiemu, J. Miąso, L. Mokrzeckiemu, L. Piechnikowi, E. Podgórskiej, Z. Rucie⁷⁷.

Omawiając tę dziedzinę zainteresowań badawczych warto wskazać na autorów, którym ten rodzaj pisarstwa był szczególnie bliski. Oceniając dorobek po II wojnie światowej ogólnie można by stwierdzić, iż są to historycy wychowania, którzy rozpoczęli karierę w okresie międzywojennym, a prócz prac zwartych, których byli autorami mocno byli zaangażowani we współpracę z Polskim Słownikiem Biograficznym. Wielu z nich ten gatunek twórczości historiograficznej kontynuowało w okresie powojennym. Bezspornie jednak największą liczbę publikacji biograficznych posiada w swoim dorobku H. Barycz⁷⁸. Spod jego pióra wyszło wiele prac zwartych ludzi nauki i kultury, studiów biograficznych zamieszczanych w publikacjach zwartych, biogramów (191) opublikowanych w PSB i innych wydawnictwach. Biografistyka była także ulubioną dziedziną zainteresowań badawczych S. Michalskiego, co potwierdza wielokrotne przywoływanie jego nazwiska wśród autorów publikacji w niniejszym artykule, a także Danuty Koźmian.

Biografie zbiorowe ich rodzaje

Inny wymiar, zarówno w sensie wartości poznawczej, jak i konstrukcji, mają prace ukazujące zbiorowy portret środowiska naukowego, czy oświatowego. Na gruncie historii pedagogiki najbardziej znaną publikacją jest książka Wincentego Okonia pt. *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*⁷⁹. Wprawdzie nie daje ona poglądu na całość środowiska pedagogów, pozwala jednak czytelnikowi wyrobić sobie ogólną opinię o wybitnych indywidualnościach świata pedagogicznego.

W ostatnich latach pojawiło się kilka opracowań ukazujących polskich historyków wychowania. I tak przykładowo, dział poświęcony twórcom historii wychowania znalazł się w pracy pt. *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*⁸⁰. Rozwój polskiej historii wychowania przez pryzmat kilkunastu biografii przedstawił Jan Hellwig w pracy pt. *Dzieje historii wychowania w Polsce i jej twórcy*⁸¹. Z kolei wybrane postaci środowiska historyków wychowania przedstawione zostały w pracy zbiorowej pt. *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej* pod redakcją W. Szulakiewicza⁸².

⁷⁷ *Jeziicka ars educandi. Prace ofiarowane Ks. Prof. L. Piechnikowi SJ*, red. M. Wolańczyk, S. Obirek, Kraków 1995; *Prace z Historii Oświaty i Wychowania*, IV pod red. J. Krukowskiego i C. Majora, Kraków 1994; *Historia – Społeczeństwo – Wychowanie. Księga Pamiątkowa dedykowana Prof. J. Miąso*, pod red. K. Bartnickiej przy współpracy J. Schiller i zespołu pracowników, Warszawa 2004; *Nauka i oświata a społeczności lokalne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Prace ofiarowane prof. A. Massalskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. W. Cabana przy współpracy E. Kuli i C. Jastrzębskiego, Kielce 2003; *Religia – Edukacja – Kultura. Księga Pamiątkowa dedykowana prof. S. Litakowi*, pod red. M. Surdackiego, Lublin 2002; *Profesor Eugenia Podgórska. Sylwetki łódzkich uczonych*, z. 18, pod red. T. Jajmużny, Łódź 1995; *Szlakami przeszłości i czasów i czasów współczesnych. Księga ofiarowana Prof. L. Mokrzeckiemu z okazji Jego Jubileuszu*, pod red. K. Puchowskiego i J. Żerki, Gdańsk 1996.

⁷⁸ Patrz: J. Dybiec, *Henryk Barycz (1901 - 1994)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, R. 40 1995 nr 1, L. Hajdukiewicz, *Bibliografia prac Prof. Dra Henryka Barycza 1923 - 1966*, *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*, seria A z. 12, 1968.

⁷⁹ W. Okoń, *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, Warszawa 1993.

⁸⁰ *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, pod red. T. Gumuły, J. Krasuskiego, S. Majewskiego, Kielce 1998 s. 61 - 149.

⁸¹ J. Hellwig, *Dzieje historii wychowania w Polsce i jej twórcy*, Poznań 2001 s. 115 - 250.

⁸² *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej*, praca zbiorowa pod red. W. Szulakiewicza, Warszawa 2000, także W. Szulakiewicz, *Pokolenie lwowskich historyków oświaty i wychowania*, w: *Historia. Społeczeństwo. Wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, Pułtusk Warszawa 2004 s. 137 - 148.

Podobny charakter mają publikacje poświęcone głównie pedagogom, takie jak: *Zapomniani pedagodzy lat międzywojennych*⁸³, praca, która ukazuje kilku pedagogów i ich idee, *Biografie pedagogiczne*⁸⁴ będące swoistym portretem galicyjskiej pedagogii, czy *Ocalić od niepamięci*⁸⁵, zbiór przedstawiający wybranych pedagogów środowiska akademickiego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Jako przykład portretów zbiorowych uczonych, można przywołać prace dotyczące środowiska naukowego uczelni wyższych m.in. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁸⁶ i Uniwersytetu Jagiellońskiego. Z najnowszych publikacji ukazujących środowisko wybitnych uczonych UJ wypada wymienić złote księgi wydziałów opublikowane z okazji 600-lecia tej uczelni⁸⁷. Autorzy biogramów, zawartych w poszczególnych księgach, tworzą szkice będące sentencją życia i działalności naukowej poszczególnych uczonych tworzących środowisko naukowe Uniwersytetu. We wszystkich biografiach autorzy koncentrują się na tych fragmentach życia, w których opisywane postaci odbierały wychowanie i wykształcenie. W biografiach tych postaci znajdujemy informacje o poziomie szkół i wszelkich instytucji oświatowych oraz wpływie osób kształtujących losy przyszłych uczonych. Do grupy prac ukazujących środowisko naukowe UJ należy zaliczyć książkę R. Terleckiego pt. *Profesorowie UJ w aktach UB i SB*, dodać przy tym należy, że praca oparta została na specyficznym materiale źródłowym⁸⁸.

W znacznej części formę biografii zbiorowej przyjmuje także wydawnictwo ukazujące dzieje Uniwersytetu Wileńskiego⁸⁹.

Odmiennej rodzaj biografii zbiorowych, stanowią opracowania słownikowe. Tu jak przykłady wydawnictw tego typu, przydatnych w badaniach historii wychowania, należy wymienić zarówno prace będące dziełem historyków wychowania, jak i innych specjalistów: *Etyka w Polsce. Słownik pisarzy*⁹⁰, *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*⁹¹, *Historia wychowania. Słownik biograficzny*⁹², *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej*⁹³, *Słownik historyków polskich*⁹⁴, *Słownik historyków łódzkich*⁹⁵, *Słownik pedagogów polskich*⁹⁶, *Słownik psychologów polskich*⁹⁷, *Chyrowiaci. Słownik biograficzny*...⁹⁸, *Toruński Słownik Biograficzny*⁹⁹, *Wielkopolski*

⁸³ *Zapomniani pedagodzy lat międzywojennych*, pod red. D. Koźmian, Szczecin 1997.

⁸⁴ *Biografie pedagogiczne*, pod red. C. Majorka i J. Potoczno, seria *Galicia i jej dziedzictwo* T. 9, Rzeszów 1997.

⁸⁵ *Ocalić od niepamięci*, red. Jolanta Szablicka-Żak, Kraków 2002.

⁸⁶ M.in. *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925-1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*. Wstęp i redakcja, G. Karolewicz, Lublin 1989, G. Karolewicz, *Mistrzowie we wspomnieniach swoich uczniów. Kartka z dziejów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Lublin 2001.

⁸⁷ Są to: *Złota Księga Wydziału Biologii i Administracji*, pod red. A. Zemanek, Kraków 2000, *Złota Księga Wydziału Chemii*, pod red. E. Szczepaniec-Cięciak, Kraków 2000, *Złota Księga Wydziału Farmaceutycznego*, pod red. M. Pawłowskiego, Kraków 2000, *Złota Księga Wydziału Filozoficznego*, pod red. J. Miklaszewskiej i J. Mizery, Kraków 2000, *Złota Księga Wydziału Filologicznego*, pod red. J. Michalika i W. Waleckiego, Kraków 2000, *Złota Księga Wydziału Historycznego*, pod red. J. Dybca, Kraków 2000, *Złota Księga Wydziału Matematyki i Fizyki*, pod red. B. Szafirskiego, Kraków 2000, *Złota Księga Akademii Rolniczej*, pod red. Z. Stalińskiego, Kraków 2000, *Złota Księga Papieskiej Akademii Teologicznej*, pod red. S. Piecha, Kraków 2000, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, pod red. J. Stelmacha i W. Uruszczaka, Kraków 2000.

⁸⁸ R. Terlecki, *Profesorowie UJ w aktach UB i SB*, Kraków 2002.

⁸⁹ *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, red. naukowa, L. Piechnik SJ, K. Puchowski, Kraków 1996.

⁹⁰ S. Jedynek, *Etyka w Polsce. Słownik pisarzy*, Wrocław 1986.

⁹¹ *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*, Warszawa 1971.

⁹² *Historia wychowania. Słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, wyd. II, Olsztyn 2002.

⁹³ *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej (1939-1945). Ofiary wojny, żołnierze działacze konspiracyjni nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie*, Kraków 1995.

⁹⁴ *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994.

⁹⁵ J. Kita, R. Stobiecki, *Słownik biograficzny historyków łódzkich*, Łódź 2000.

⁹⁶ *Słownik pedagogów polskich*, pod red. W. Bobrowskiej-Nowak i D. Dryndy, Katowice 1998.

⁹⁷ *Słownik psychologów polskich*, pod red. E. Kosnarewicz, T. Rzepy, R. Stachowskiego, Poznań 1992.

⁹⁸ *Chyrowiaci. Słownik biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie, 1886-1939*, oprac. L. Grzebień, J. Kochanowicz, J. Niemiec, Kraków 2000.

⁹⁹ *Toruński Słownik Biograficzny*, T. 1-3, Toruń 1999, 2000, 2002.

słownik biograficzny¹⁰⁰ i inne. Zamieszczane w tych słownikach „biogramy – informacje” są niekiedy punktem wyjścia w dalszych badaniach biograficznych. Bezsprzecznie funkcję informacyjną należy przypisać publikacjom rejestrującym pracowników uczelni, czy innych instytucji naukowych lub oświatowych. Przykładem w tym zakresie jest wydawnictwo pt. *Pracownicy nauki i dydaktyki...*¹⁰¹.

Analizując dorobek biografistyki edukacyjnej należy stwierdzić, że większość prac nosi znamiona biografii konstrukcyjnych, niewiele jest biografii fenograficznych. Najczęściej prace kończą się na ostatnich latach życia bohatera. W niewielu publikacjach ukazany jest wpływ np. na rozwój danej dyscypliny środowiska naukowego, idei itp., czy kontynuacja dzieła opisywanego bohatera. Przy czym trzeba jasno zaznaczyć, że jest to możliwe gdy podmiot opisu jest wybitną indywidualnością. Zdecydowanie zbyt mało jest biografii grup, pokoleń, czyli biografii zbiorowych, niewątpliwie ten rodzaj biografii wymaga od autorów dużej dojrzałości intelektualnej i doświadczenia, a także niekiedy interdyscyplinarnego podejścia badawczego. Za mało chyba opublikowano także biografii pretekstowych z zachowaniem reguł pisarstwa naukowego. Wartość tego typu biografii wydaje się przydatna w dydaktyce uniwersyteckiej i nie tylko.

*

Wartość poznawcza biografistyki edukacyjnej a postawa badawcza historyka

Wskazane w rozważaniach przykłady publikacji biograficznych nie wyczerpują w całości tej dziedziny zainteresowań (i jej problematyki), jaką była i jest biografistyka w historii edukacji. Są one jedynie egzemplifikacją podjętego zagadnienia. Na zainteresowania biografistyką polskich historyków wychowania należy patrzeć także z perspektywy prezentowania przez nich określonej orientacji w historiografii oświatowej. W zależności od tego, czy autorzy prezentują historyczne, pedagogiczne, socjologiczne podejście badawcze, czy badania prowadzone są na gruncie historii filozofii, historii kultury, czy historii literatury, opracowania biograficzne niejako wkraczają w obszar tych dyscyplin czy subdyscyplin i wskazują z nimi większe powinowactwo.

Należy zapytać, jaką wartość poznawczą ma biografistyka w historii edukacji?, jakie niesie „doświadczenie”, a jaki „horyzont oczekiwania”¹⁰²?

Daleka jestem od głoszenia poglądu, który można by było poprzeć słowami Ralpha Emersona, głoszącego następującą tezę: „Napotyamy zawsze istotne fakty historii w naszym doświadczeniu i w nim je weryfikujemy. Cała historia staje się subiektywna. Innymi słowy: nie ma właściwie historii, tylko biografia”¹⁰³. Parafrazując ową myśl należałoby powiedzieć, historia edukacji to biografistyka edukacyjna. Z jednej strony, zapewne historii edukacji nie należy utożsamiać z biografią i biografistyką. Z drugiej jednak, trudno się zgodzić ze stwierdzeniem T. Łepkowskiego, który nazywa biografistów dziejopisarzami drugiej kategorii¹⁰⁴. Nie można przecież odmówić pracom biograficznym znaczących walorów poznawczych. Bowiem w źródłach i pracach biograficznych znajdujemy wiedzę na temat wychowania w rodzinie, wpływu edukacyjnego rodziny na późniejsze życie omawianych postaci, żeby podać tylko przykłady rodzinnych powiązań pedagogów i uczonych, jak: Hipolit Seredyński i jego syn Władysław Seredyński, Stanisław Sobieski i Wacław Sobieski, Iza Moszczeńska i Hanna Pohoska, Halina Mrozowska i Kamilla Mrozowska, Stefan Szuman i Wanda Szuman, Stefan Wołoszyn i Lidia Wołoszyn i in. Materiały biograficzne i opracowania ukazują wpływ mistrza – nauczyciela na późniejsze losy i kariery swoich uczniów, mowa tu o takich mistrzach, jak: H. Barycz, S. Kot,

¹⁰⁰ *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Kom. red. przewodn. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa 1981.

¹⁰¹ *Pracownicy nauki i dydaktyki UMK 1945-1994*. Materiały do biografii, pod red. S. Kalemki, Toruń 1995.

¹⁰² Kategorie te, tj. „doświadczenie” i „horyzont oczekiwania” wyróżnia Reinhart Koselleck. Patrz: R. Koselleck, *Semantyka historyczna*, wybór i oprac. H. Orłowski, Poznań 2001 s. 359-388.

¹⁰³ R. Emerson, *Myśli*, Lublin 1997 s. 6.

¹⁰⁴ T. Łepkowski, *Człowiek i historia*, Warszawa 1977 s. 68.

S. Łempicki, B. Nawroczyński, B. Suchodolski czy K. Twardowski. W pracach biograficznych odnajdujemy potwierdzenie znaczenia dla jednostki i społeczeństwa instytucji naukowych, kulturalnych i społeczno-oświatowych. Biografistyka umożliwia poznanie dróg dochodzenia do osiągnięć w różnych dziedzinach życia, przyczyn sukcesów i porażek życiowych. Publikacje biograficzne ukazują wpływ na jednostkę niepowtarzalnego klimatu intelektualnego, politycznego i społecznego. Są źródłem informacji na temat powstawania i upowszechniania określonych idei pedagogicznych, koncepcji oświatowych, czy kierunków badawczych. Wreszcie, metoda badań biograficznych sprzyja prowadzeniu dialogu, a jej wykorzystaniu towarzyszy „podmiotowy” punkt widzenia na historię wychowania, który łączy się z aktywną postawą badacza wobec przedmiotu badań. Jeśli przyjmiemy twierdzenie, że poznawanie przeszłości edukacyjnej jest wynikiem prowadzenia dialogu¹⁰⁵, to należy się zgodzić z tezą Jerzego Maternickiego, iż „historyk prowadzi wiele dialogów”¹⁰⁶. „Badanie historyczne, zdaniem J. Maternickiego, to także dialog z innymi historykami, nie tylko współczesnymi, ale także tymi, którzy byli przed nami i tymi, którzy przyjdą po nas”¹⁰⁷. Zapewne badania biograficzne zwielokrotniają możliwość prowadzenia dialogu, a lista „rozmówców” w procesie konstruowania biografii może być niezwykle długa.

Z ideą dialogu łączy się aktywna postawa badawcza historyka, dotyczy ona przede wszystkim źródeł, z którymi badacz prowadzi dialog, aby wydobyć na ich podstawie jak najwięcej informacji¹⁰⁸. W tym celu historyk stawia pytania nie tyle źródłom, ile autorom owych przekazów źródłowych. Materiały i opracowania biograficzne przynoszą informacje, które w odniesieniu do czytelnika pełnią funkcje kreatywne, gdyż umożliwiają spotkanie z innymi ludźmi. A jeśli spotkanie, to i dialog, chociaż jest to „spotkanie w rzeczach” (A. Nowicki).

Wykorzystywaniu metody biograficznej musi towarzyszyć świadomość jej niedoskonałości i niebezpieczeństw wynikających z niewłaściwego posługiwania się nią. W dotychczasowej literaturze słowa krytyki dotyczą m.in. wykorzystywania tej metody w naukach społecznych. Krytycy twierdzą, iż człowiek stał się anonimowy, pozbawiony osobowości i naturalnego indywidualizmu. W ten sposób znika tożsamość jednostki, pojawiają się zaś „abstrakcyjna esencja i prawa uniwersalne”. Stąd też historycy wzywają o „tchnienie ducha” w wyniki badań biograficznych¹⁰⁹.

Inne niebezpieczeństwo wynika ze zbyt pochopnych uogólnień. Bowiem, gdy analizujemy dorobek polskiej biografistyki zauważa się mniej biografii kompletnych, a znacznie więcej tego typu prac o charakterze przyczynkarskim. W tej sytuacji dochodzi często do zbytnich uogólnień i uproszczeń na podstawie nazbyt skromnych materiałów. Taki charakter mają często opracowania przygotowywane z okazji obchodów jubileuszowych. Opracowania te nie zawsze pretendują do miana rzetelnego opisu, często przyświecają im cele propagandowe, dlatego w ich lekturze należy zachować ostrożność¹¹⁰. Ponadto tego rodzaju opracowania biograficzne zamieniają się w autobiografie, gdyż ich autorami są często osoby związane bezpośrednio z jubilatami, co sprawia, że zawarte w nich informacje nie są wolne od subiektywizmu.

Pewne niebezpieczeństwa związane są z osobą autora i tkwią w jego postawie wobec opisywanego bohatera, zwłaszcza jeżeli mowa o wielkich postaciach. Dochodzi wówczas do takich sytuacji, kiedy bohater to zaczyna mówić i sam konstruować fakty nie mające poparcia w źródłach. Autor powinien być świadom, że niezbędny jest zdrowy dystans do bohatera, chodzi bowiem o to, aby autor nie zakładał, że ów bohater ma go wprowadzić na ważną listę ludzkości. Autorzy nie powinni zapominać

¹⁰⁵ Patrz: D. Drynda, *Spór o historię wychowania jako dyscyplinę naukową w okresie II Rzeczypospolitej, w: Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918-1939). Problemy kontrowersyjne*, pod red. W. Bobrowskiej-Nowak, Katowice 1992, s. 9-20; S. Michalski, *Geneza i rozwój historii wychowania, w: Nauki pedagogiczne w Polsce. Tradycje, współczesność, przyszłość*, pod red. S. Michalskiego, R. Ossowskiego, Bydgoszcz 1994 s.17-50.

¹⁰⁶ J. Maternicki, *Historia jako dialog*, Rzeszów 1996 s. 7.

¹⁰⁷ Tamże, s. 8.

¹⁰⁸ Szerzej o biografistyce w perspektywie dialogu w historii patrz: W. Szulakiewicz, *Dialog w historii wychowania – perspektywa biograficzna...*

¹⁰⁹ C. Majorek, dz. cyt., s. 15-16.

¹¹⁰ Taki charakter mają często publikacje biograficzne okresu zaborów.

o tym, że to oni tworzą biografię bohatera, a nie bohater biografii ma wykreować autora. Zatem problem biografii to problem dzieła i autora. Ten ostatni powinien mieć świadomość, że przedmiot ich opisu zmienia się, co znajduje wyraz tak w pracach naukowych, jak też w literaturze pamiętnikarskiej, której podmiot opisu jest autorem. Oznacza to, że chcąc ukazać różne momenty życia opisywanego bohatera można by pisać nową biografię uwzględniającą określony etap jego działalności.

Zatem, autorzy biografii prowadząc badania muszą kierować się realizmem poznawczym, liczyć się z wymową źródeł, które wykorzystują, bowiem ich odczytanie stanowić będzie o wyniku pracy. Rzetelność i krytycyzm powinny towarzyszyć każdemu badaczowi, który posługuje się biografią jako metodą badawczą i formą pisarstwa naukowego, bowiem wydaje się, że biografistyka jest i pozostanie jeszcze długo ważnym gatunkiem twórczości historiograficznej.

Jeśli przyznajemy słuszność istnienia i uprawiania biografistyki, najstarszego z rodzajów pisarstwa historycznego, to warto na zakończenie zastanowić się nad uzasadnieniem tego stanowiska. Ponad osiemdziesiąt lat temu, bo w 1922 roku, Władysław Konopczyński w artykule pt. *O polską biografię narodową* napisał: „Jesteśmy podobno narodem indywidualistów. Dawna Rzeczpospolita stała pono nie rządem, lecz ludźmi. Zdawałoby się, że w takim razie powinniśmy znać swych przodków i społeczników, pamiętać ich, rozumieć, czuć żywo i trwale. Także świętych narodowych – i nie tylko świętych – obcowanie pogłębia nurt tradycji, wzmacnia wiekuiącą tężyznę narodu, nie mówiąc już o tym, że wzbogaca praktyczne doświadczenie obywatela”¹¹¹. Natomiast Tadeusz Łepkowski w ramach dyskusji o problemach biografistyki zorganizowanej przez Redakcję „Kwartalnika Historycznego” wymienia trzy przyczyny, czy też uzasadnienia istnienia biografistyki: pierwsza rozrywka, druga dydaktyka, trzecia nauka¹¹². Inaczej celowość badań biograficznych zwłaszcza pedagogicznych uzasadniła Grażyna Karolewicz, która napisała: „Szczególnie ważne są badania biografistyczne, gdy coraz bardziej zaciera się granice między państwami w dobie jednoczenia się Europy, kiedy zagrożona jest odrębność naszej kultury narodowej, której twórcami byli zawsze ludzie, zwłaszcza wybitni, nieprzeciętni”¹¹³.

Z taką argumentacją trudno się do końca zgodzić i twierdzić, że powinniśmy prowadzić badania biograficzne, gdyż zagraża nam jednocząca się Europa. Boję się, że wówczas przeslibyśmy od biografii (i w ogóle prac historycznych) pisanych kiedyś ku pokrzepieniu serc, do biografii – obrony. Moim zdaniem badania te, jak i inne nad kulturą polską trzeba kontynuować, aby przybliżyć Europie naszą kulturę i jej twórców, gdyż wiedza Europejczyków na nasz temat jest znikoma.

Krzysztof Ratajczak
Poznań

Miracula z „Żywota świętej Jadwigi”, księżnej Śląska jako źródło do dziejów wychowania

Poznawanie przeszłości możliwe jest między innymi dzięki analizie tekstów pisanych – zarówno tych, które zostały wytworzone celowo dla przyszłych pokoleń, jak i tych, które pisane były bez takiego celu. Siłą rzeczy źródła, a zwłaszcza średniowieczne, koncentrowały się na postaciach władców, możnych, hierarchów Kościoła, po macoszemu traktując niższe warstwy społeczeństwa. Niewiele jest

¹¹¹ W. Konopczyński, *O polską biografię narodową*, „Przegląd Warszawski” 1922 nr 5, s. 161.

¹¹² T. Łepkowski, *Biografistyka: żywotność, tradycjonalizm, nowoczesność*, „Kwartalnik Historyczny” R. LXXXII 1975, s. 108-109.

¹¹³ G. Karolewicz, *Potrzeba badań nad biografistyką pedagogiczną*, Lublin 2002, s. 12.